

LIMBA ROMÂNĂ, POLITICA ȘI STATUL DE DREPT

Nicolae TIMOFTI

Președintele Republicii Moldova

STIMATE DOMNULE PREȘEDINTE
AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI,
ONORAȚI MEMBRI AI ACADEMIEI
DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI,
EXCELENȚE,

STIMAȚI OASPEȚI, DISTINS PUBLIC,
sunt bucuros să mă aflu azi, 31 august 2016, aici,
cu Dumneavoastră, în această zi importantă din istoria
tânărului nostru stat.

Republica Moldova este printre puținele state
din lume care are o sărbătoare dedicată limbii sale
naționale. Fără îndoială, este un prilej de bucurie. Tot-
odată, istoria și motivele care au stat la baza decretării
ei reflectă destinul dramatic al neamului nostru. Săr-
bătoarea consacrată *limbii române* a apărut ca reacție
firească a poporului la nedreptatea care i s-a făcut de-a
lungul secolelor. Din 1812 până în 1989, politicile im-
periilor din care a făcut parte teritoriul statului nostru
au îngredat accesul limbii române la toate nivelurile
vieții sociale și politice. Această realitate istorică nu
poate fi contestată. Excepție din cele aproape două se-
cole face perioada de 22 de ani, 1918–1940, când teri-
toriul actual al Republicii Moldova a făcut parte din
structura administrativă a statului România, iar limba
română s-a manifestat firesc ca limbă de stat.

Se știe, iar Domniile Voastre cunoașteți mai bine
decât oricine, că lupta pentru readucerea limbii române
în făgașul ei firesc nu a conținut nicicând, având perioade
mai active și perioade latente. Voi aminti aici de înflă-
cărata luptă a poetului Alexei Mateevici de la începutul
secolului al XX-lea. El și confracții săi au avut un impact
hotărâtor în procesul de trezire a conștiinței naționale a
moldovenilor și de unificare a forțelor pentru a se pu-
tea rupe din chingile Imperiului rus. Poemul său *Limba
noastră* ne îndeamnă și astăzi să fim consecvenți pe ca-
lea revenirii la valorile noastre identitare, să le dezvoltăm.
Doar sprijinindu-ne pe terenul lor tare, pe granitul
nostru spiritual, vom putea construi ceva durabil, vom
putea rezista în fața provocărilor de oricare gen. Fap-
tul că acest poem a devenit Imnul de Stat al Republicii
Moldova este o dovadă în plus că limba română, limba
noastră națională, constituie una dintre coloanele pe
care se sprijină identitatea noastră etnică.

Istoria secolului al XX-lea este marcată de experi-
mente sociale și politice tragice, de războaie și sacrifi-
cii umane. Teritoriul statului nostru a fost întotdeauna
un loc în care s-au intersectat interesele marilor puteri.
Adesea a fost folosit drept câmp al luptelor geopolitice.
De cele mai multe ori, nici locuitorii de aici, nici poli-
ticienii care trebuiau să-i reprezinte n-au fost întrebați
ce-și doresc. Opțiunile lor n-au intrat în socotelile
marilor puteri. Populația de aici a servit de cobai în
laboratoarele imperiului sovietic. Se știe că politica lui
Stalin a ajuns și în sfera limbii. Experimentele lui au
pornit prin formarea unor entități autonome, cum a
fost Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldo-
venească, ca, apoi, să experimenteze prin impunerea
unei „limbi literare noi”, care trebuia să legitimizeze
existența identității etnice moldovenești, de natură di-
ferită față de cea românească.

Ecourile acelei politici mai sunt resimțite și as-
tăzi. Experiențele geopolitice din laboratoarele sis-
temului totalitar au mutilat destinele a milioane de
oameni. Concetățenii noștri au trebuit să plătească tri-
but de sânge nu doar pentru convingerile lor politice
și ideologice, dar și pentru idealurile lor spirituale și
naționale. Ne amintim, în acest context, de intelectua-
lii din Transnistria care au fost împușcați într-o singu-
ră noapte, fiind acuzați pe nedrept de trădare de patrie.
Dreptul lor de a scrie în limba română, de a avea acces

la creația scriitorilor clasici români li s-a retras, fără drept de apel, într-o singură zi. Tot așa cum, în 1940, moldovenii au devenit peste noapte analfabeți, interzicându-li-se alfabetul românesc și impunându-li-se unul străin ființei limbii lor, cel rusesc. Toate aceste momente din istoria noastră fac dovada importanței limbii pentru susținerea conștiinței naționale. Limba maternă este cea care te face liber, în care ești la tine acasă, cu ai tăi, oriunde te-ai afla. De aceea, pe altarul dăinuirii ei și revenirii la normalitate s-au adus sacrificii, pe care suntem datori să le păstrăm în memorie.

Aș aminti, de asemenea, istoricul Congres al III-lea al Scriitorilor din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, desfășurat în zilele de 14-15 octombrie 1965. Atunci s-a pus din nou problema limbii literare, a revenirii la veșmântul firesc al limbii noastre, la grafia pe baza alfabetului latin. Un rol aparte la acel congres l-au avut intervențiile scriitorilor Ion Druță, Aureliu Busuioc, Mihai Cimpoi, luarea de cuvânt a directorului școlii din orașul Râșcani, domnul Colibaba. „Chestiunea cu alfabetul eu cred că în ultima instanță, totuși, o să fie rezolvată”, afirma cu totală convingere academicianul Ion Druță. Congresul a fost etichetat drept „naționalist” de către autoritățile comuniste ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, conduse de Ivan Bodiul, cu toate consecințele pe care le cunoaștem. A trebuit să treacă mai bine de două decenii ca intelectualitatea să se ridice din nou și să ducă la bun sfârșit lupta care a durat ani, decenii, secole.

Încercarea de restructurare a U.R.S.S.-ului din anii 1988-1989 a pus societatea moldovenească pe făgașul adevărului istoric și a readus în centrul vieții social-politice și culturale chestiunea națională: istoria, limba, cultura, etnia. Omagiul nostru este pentru intelectualitatea de creație și oamenii de știință care s-au aflat și de această dată în avangarda mișcării de eliberare națională. Voi aminti numele a doar câtorva personalități care, cu părere de rău, nu mai sunt printre noi: Ion Vatamanu, Lidia Istrati, Valentin Mândăcanu, Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Leonida Lari, Nicolae Corlăteanu, Ion Dumeniuc, Silviu Berejan, Constantin Tănase, Anatol Ciobanu. Șirul acestor devotate fiice și fii ai neamului nostru, aflați mai la vedere sau în discretul anonim, este de bună seamă mult mai mare. Să nu-i uităm! Să ne amintim de demnitățile și onestitățile lor. Ei și-au pus talentul și energiile creatoare pe altarul limbii române.

Renașterea națională a însemnat pentru cetățenii Republicii Moldova luptă pentru „Limbă” și „Alfabet”. Folosesc aceste două cuvinte exact în formula scandărilor din acei memorabili ani, când Piața Marii Adunări Naționale era ca o mare de suflete însetate de Adevăr, de Libertate și Democrație. La 17 septembrie

1988, șaiszeci și șase de personalități – intelectuali, scriitori, savanți, pedagogi, oameni de cultură – au publicat, în coloanele ziarului „Învățământul public”, istorica *Scrisoare deschisă*, care i-a mobilizat pe moldovenii la luptă pentru limba română. Adresându-se *Comisiei interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești*, semnatarii *Scrisorii* își exprimau speranța că „prin activitatea Comisiei se va pune capăt unui capitol rușinos al lingvisticii conjuncturiste din republică – teoria celor «două limbi» romanice din nordul Dunării. Ne-am convins cu toții că această poziție compromisă s-a soldat cu un singur efect sinistru – degradarea pe toate căile a limbii materne vorbite de băștinașii din Moldova Sovietică, mutilarea conștiinței lingvistice și gândirii lor. Limba noastră, se afirma în *Scrisoare*, trebuie să se afle în aceleași condiții de funcționare ca și spaniola în țările Americii Latine sau germana în Austria. Cu alte cuvinte, abia după ce mai multe generații de moldoveni își vor întrebuița limba maternă în toate domeniile vieții lor, abia atunci vom fi în drept să întrebăm: limba română sau varianta a limbii române?” Pledoaria celor 66 era exprimată clar în favoarea limbii române ca limbă de stat.

În data de 31 august 1989, Legislativul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești a aprobat un șir de legi cu privire la statutul și funcționarea limbii de stat. Este vorba de Legile cu numerele 3462, 3463, 3464. În ziua următoare, prin Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești, Sovietul Suprem declară limba moldovenească drept limbă de stat. Era o victorie, firește, dar o victorie parțială, „redactată” de lipsa de curaj a unor deputați de atunci, dar și de interesele administrației de la Kremlin, de jocurile geopolitice. Intelectualitatea cerea revenirea la alfabetul latin și declararea limbii române drept limbă oficială a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Dar Sovietul Suprem votează articolul 1 al Legii în următoarea redacție: „În conformitate cu Constituția (Legea Fundamentală) a RSS Moldovenești, limba de stat a RSS Moldovenești este limba moldovenească, care funcționează pe baza grafiei latine. Ca limbă de stat, limba moldovenească se folosește în toate sferile vieții politice, economice, sociale și culturale și îndeplinește în legătură cu aceasta funcțiile limbii de comunicare interetnică pe teritoriul republicii.

RSS Moldovenească garantează tuturor locuitorilor din republică învățarea gratuită a limbii de stat la nivelul necesar pentru îndeplinirea obligațiilor de serviciu.”

Legea se sprijinea pe Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Din punct de vedere ju-

ridic, lucrurile se așezau logic în cadru legal. Deși este clar că nu s-a ținut cont până la capăt de vrerea poporului. Anume atunci s-a pus începutul unei confuzii și dualității terminologice care a măcinat energiile intelectuale, vreme de mai bine de două decenii.

Lucrurile încep să se așeze odată cu legitimarea noului stat, Republica Moldova. În *Declarația de Independență a Republicii Moldova*, aprobată la 27 august 1991, se ține cont de opinia scriitorilor și lingviștilor, a savanților din alte domenii ale științei, urmată de susținerea a mii și sute de mii de scrisori venite pe parcursul anilor 1988–1989 la redacțiile săptămânalelor *Literatura și Arta*, *Învățământul public*, de scandările a sute de mii de cetățeni la Marile Adunări Naționale de la Chișinău.

Așadar, *Declarația de independență a Republicii Moldova*, aprobată prin Legea nr. 691 din 27 august 1991, consfințește limba română ca limbă de stat, „reamintind că în ultimii ani mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Republica Moldova și-a reafirmat aspirațiile de libertate, independență și unitate națională, exprimate prin documentele finale ale Marilor Adunări Naționale de la Chișinău din 27 august 1989, 16 decembrie 1990 și 27 august 1991, prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind decretarea limbii române ca limbă de stat și reintroducerea alfabetului latin, din 31 august 1989, drapelul de stat, din 27 aprilie 1990, stema de stat, din 3 noiembrie 1990, și schimbarea denumirii oficiale a statului, din 23 mai 1991”.

Act legislativ fondator, *Declarația de Independență a Republicii Moldova*, fiind aprobată în urma voinței poporului, nu poate fi rescrisă sau redactată. Acum douăzeci și cinci de ani poporul a stat ca soldatul de strajă în Piața Marii Adunări Naționale și la ușile Parlamentului, cerând votarea *Declarației de Independență*. Basarabeni își făureau istoria, ei înșiși, la ei acasă.

În mod firesc, primii au preluat sintagma *limbă română* scriitorii, lingviștii, savanții și sistemul educațional, introducând-o în circuitul ei firesc și neîntrerupt. Totodată, partea cealaltă, adepții curentului moldovenismului advers și adesea agresiv, își sprijineau atitudinile pe legea unui stat care nu mai exista. În acea perioadă lupta pentru numele corect al limbii de stat a continuat. Ezitățile au ajuns la apogeu în 1994, când urma să fie votată Constituția noului stat – 29 iulie 1994. Societatea moldavă devenea tot mai agitată, tot mai erodată geopolitic. Memorabilul Congres *Casa noastră – Republica Moldova* a arătat pe față cât de scindată era populația țării. Și mai grav era faptul că discordia s-a manifestat în rândul intelectualilor. Sunt anii când ia naștere clasa politică, iar politicul începe să corupă și moral, și ideologic. În aceste condiții,

din cele trei variante posibile: „limbă română”, „limbă moldovenească (limbă română)”, „limbă moldovenească”, în *articolul 13 Limba de stat, funcționarea celorlalte limbi* din Constituție a fost inclusă cea de-a treia variantă. În locul sintagmei care reflecta adevărul științific, legiuitorul de atunci al Republicii Moldova a fixat o formulă care a declanșat de-a lungul anilor nenumărate dispute și proteste.

STIMAT AUDITORIU, mărturisesc că intima mea convingere, atitudinile mele s-au sprijinit întotdeauna pe adevărul științific. Unul dintre textele de bază, în acest sens, a fost și este *Răspunsul la solicitarea Parlamentului Republicii Moldova privind istoria și folosirea glotonimului „limba moldovenească” (opinia specialiștilor filologi ai Academiei, acceptată la ședința lărgită a Prezidiului Academiei de Științe a Moldovei)* din 1994, care spunea clar că „limba literară, în primul rând cea scrisă, utilizată în ultimele decenii în Republica Moldova, ca și cea în care au scris toți înaintașii noștri, este limba română”.

În urmă cu aproape trei ani, în data de 5 decembrie 2013, Curtea Constituțională a decis în baza *Declarației de independență și a concluziilor științifice ale Academiei de Științe a Moldovei*, definitiv și ireversibil, denumirea corectă a limbii de stat, aceasta fiind limba română.

Citez din textul Hotărârii Curții:

„1. În sensul Preambulului Constituției, *Declarația de independență a Republicii Moldova* face corp comun cu Constituția, fiind textul constituțional primar și imuabil al blocului de constituționalitate.

2. În cazul existenței unor divergențe între textul *Declarației de independență* și textul *Constituției*, textul constituțional primar al *Declarației de independență* prevalează”.

Hotărârea interpretativă a Curții Constituționale are forță de prevedere constituțională și este obligatorie pentru toate organele de stat de orice nivel, începând cu administrația publică centrală – Președinție, Parlament, Guvern, și până la administrația publică locală, până la cea mai mică primărie. În acest sens, modificarea articolului 13 din Constituție nu mai lasă loc de discuții și dispute. Ea este o obligație a Parlamentului. Trebuie să fie clar pentru toată lumea și pentru membrii Legislativului, în primul rând: modificarea articolului 13 înseamnă un gest de corectitudine politică și juridică din partea Parlamentului, în sensul executării Hotărârii Curții Constituționale și nimic mai mult. Așa se procedează într-un stat de drept.

Menținerea situației de ambiguitate și duplicitate, alimentată de forțe ostile nouă, este inadmisibilă. Vehicularea în continuare a două denumiri ale aceleiași limbi înseamnă scindarea continuă a societății molda-

ve. Cine nu înțelege acest lucru este împotriva dezvoltării statului nostru. Nu mai putem continua înaintarea pe calea neadevărului. Demult trebuia să se pună capăt ezitărilor de acest gen. Suntem etnici români, deși ne spunem moldoveni. Voi aminti, în acest context, opinia unui lingvist notoriu, de valoare universală, a ilustrului savant Eugeniu Coșeriu, pământeanul nostru, care considera că moldovenii fac parte din românitate. Dacă ne identificăm ca moldoveni, suntem în chip firesc români. Aceasta este identitatea noastră etnică, istorică, culturală și lingvistică. Să însușim și să acceptăm odată pentru totdeauna acest adevăr și să ne căutăm de alte lucruri, care necesită efort și concentrare. Lupta absurdă împotriva evidenței, împotriva adevărului nicicând nu a avut sorți de izbândă. Ea doar mistuie puterea ziditoare de care este atâta nevoie în alte sfere ale vieții noastre.

Este momentul să depășim falsele dileme. Să trecem peste lunga perioadă de discuții și polemici inutile. Împreună cu concetățenii noștri de alte etnii, respectându-ne și sprijinindu-ne reciproc, putem merge înainte. Doar prin comunicare și bună înțelegere ne vom putea uni eforturile în ideea de a construi un stat modern, bazat pe statul de drept, pe libertățile omului, pe legile bunei conviețuirii.

Să le asigurăm savanților noștri condițiile necesare pentru a putea să-și urmeze cu dedicație cursul cercetărilor. Să avem încredere în onestitatea lor. Să le exprimăm recunoștința bine meritată și să le mulțumim celor care nu au părăsit câmpul de luptă și au ajutat societatea noastră să se mențină în albia adevărului științific.

Politicul, care a beneficiat în urma indeciziei populației și a vehiculat în toate campaniile electorale subiectul limbii române, să se maturizeze și să-și orienteze energiile spre alte domenii. Spre cel economic, bunăoară, cel financiar, unde breșele ne-au sărăcit și dificultățile ne-au năvălit.

La ceas aniversar, îndemnul meu către toți cetățenii Republicii Moldova este să nu ne abatem din drumul nostru, să urmăm cu strictețe vectorul european de dezvoltare. Statul nostru s-a angajat pe calea restructurării și democratizării, având modelul țărilor europene. Aici trebuie să ne concentrăm forțele:

- să avem un învățământ competitiv pe plan european;
- să avem un sistem al cercetării științifice

și inovațiilor racordat în totalitate la nivelul de performanță al celui european;

- să avem un sistem de ocrotire a sănătății și protecție socială pe potrivă cerințelor actuale ale cetățenilor noștri;
- să avem un sistem judiciar profesionist și onest în care cetățenii să aibă încredere;
- să punem economia în funcționare, conform modelelor țărilor care au avut înțelepciunea, caracterul și puterea să depășească crizele și să le transforme, în cele din urmă, în favoarea națiunilor lor;
- să readucem încrederea cetățenilor în stat!

Totodată, să fim exigenți cu clasa politică, să-i cerem angajare pleneră în slujba cetățenilor care o aduc la putere, să nu uite că a promis să servească interesele țării, dar nu să se căpătuiască!

STIMAT AUDITORIU,
ONORATĂ ASISTENȚĂ,

avem încă foarte multe de făcut. Toate greutățile prin care a trecut statul nostru în acești 25 de ani pot fi și trebuie depășite, prin unitate, prin unirea tuturor forțelor sănătoase: clasă politică, factori administrativi, oameni de știință, oamenii de cultură, societatea civilă – toți oamenii de bună credință – în munca noastră comună pentru a face din Republica Moldova un stat prosper, de care să fim mândri și în care cetățeanul să vrea să trăiască, să nască copii, să-și simtă destinul împlinit.

DOAMNELOR ȘI DOMNILOR,

Vă adresez cele mai cordiale felicitări cu prilejul celor douăzeci și cinci de ani de independență a statului nostru!

Vă aduc sincere urări de bine cu ocazia luminoasei Sărbători Naționale – Ziua Limbii Române!

Să fim mândri de înaltașii noștri, să le cinstim cugetul și fapta, să le ducem idealurile spre împlinire!

Să dăinuie Limba Română – casa ființei noastre spirituale!

Vă mulțumesc pentru atenție!

*Prelegere susținută în cadrul lecturilor
academice consacrate Sărbătorii
„Limba noastră”.
Chișinău, 31 august 2016,
Sala Azurie a AȘM*